

iran

iran'a ambargo kalktı Türkiye harekete geçti

İran'la nükleer müzakerelerin anlaşmayla sonuçlanmasıyla birçok sektörde umutlar arttı. Bu nedenle bazı sektörler İran'a heyet gönderme hazırlığında. İranlı yatırımcılar da araştırmaya gelmeye başladı. Yatırımlar bir takvim içinde adım adım kalkacak. Politik süreçlerin altıyla dokuz ay sürmesi bekleniyor. Arkasından finansal işlemler, yatırım kısıtlamaları ve enerji ithalatına ilişkin yaptırımlar kalkacak. Böylece birçok büyük sektörde ticaretin yolu açılacak.

Resmî Adı: İran İslam Cumhuriyeti

Resmî Dil: İslam Cumhuriyeti (1979 Anayasası)

Şehri: Tahran

Nüfus Kayıtları: Tahran (12 milyon), Meşhed (4 milyon), İsfahan (2-5 milyon), Tebriz (2,3 milyon), Şiraz (1,8 milyon)

Şeyh Lider: Ayetollah Seyid Ali Khamenei

Devlet Lideri: Hasan Ruhani

Şehir: 76,9 milyon

Alanı (km²): 1.648.195 km²

Din: Farsça

Kültürel Dil: % 58 Farsça, % 26 Türk ve Türk Lehçeleri, % 9 Kürtçe, % 2 Luri, % 1 Türkçe, % 1 Beluci, % 1 Arapça, % 2 Diğer

Para Birimi: İran Riyali (10 Riyal = 1Tümen)

Para Kuru: 1 \$ = 35.000 IR

Resmi adı İran İslam Cumhuriyeti olan İran, güneydoğu komşumuz. Güneyde Fars Körfezi ve Umman Körfezi, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrilidir. Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Irak, Pakistan, Afganistan ve Türkmenistan ile kara sınırına sahiptir. Başkenti Tahran'dır. Resmi dili Farsçadır. Şii İslamiyet ülkenin resmi dinidir. İran, MÖ 4000'lere dayanan tarihi ve var olan yerleşmeleriyle dünyadaki en eski sürekli uygarlıklardan birine ev sahipliği yapıyor.

İran genel olarak ekonomide merkezi planlamanın hakim olduğu, petrol, doğal gaz ve diğer büyük ölçekli işletmeler üzerinde devlet mülkiyetinin devam ettiği, kırsal bölgelerde tarımsal

üretimin ağırlıklı olduğu, özel ticaret faaliyetlerin ise sınırlı düzeyde olduğu bir ekonomik yapıya sahip. Ülke GSYİH'sinin sektörel dağılımı ise yüzde 45 sanayi, yüzde 44 hizmet ve yüzde 11 tarım olarak gerçekleşiyor. Irak Savaşı'ndan sonra ailelere yardım etmek amacıyla kurulan, dini liderlik makamına karşı sorumlu bir tür İslami esaslı vakıflar (bonyad) geniş vergi muafiyetlerine, sübvansiyonlara ve iş gücü avantajlarına sahip ve bu nedenle de son dönemde fazlaca etkili olan devlet tekelleridir. İran ekonomisinin yüzde 40'ı doğrudan, yüzde 45'i de bonyadlar aracılığıyla devlet tarafından kontrol ediliyor. Ekonominin kalan yüzde 15'lik kısmı ise muhafazakâr iş adamları tarafından idare ediliyor.

İhracatta yeni rota İran pazarı
Hızla büyüyen nüfus baskısı, enflasyon ve işsizliğin artması, yaygın yoksulluk, temel ihtiyaç maddelerine uygulanan sübvansiyonların bütçe üzerinde giderek artan yükü, verimsiz ve hantal kamu sektörü ve devlet monopollerinin (bonyad) denetimindeki belirsizlikler İran ekonomisinin karşılaştığı sorunlar olarak görülüyor. Bu gelişmeler karşısında İran artık petrol gelirlerine bağlılığı azaltmak, petrol dışı malların ihacatını artırmak ve yüksek oranda ithal ikameye dayalı ekonomisini yapılandırmak amacıyla özelleştirme planları yapıyor. İran'la nükleer müzakerelerin anlaşılmasıyla sonuçlanmasıyla birçok sektörde umutlar arttı. Bu nedenle bazı sektörler

İran'a heyet gönderme hazırlığında. İranlı yatırımcılar da araştırmaya gelmeye başladı. Yatırımlar bir takım içinde adım adım kalkacak. Politik süreçlerin altıyla dokuz ay sürmesi bekleniyor. Arkasından finansal işlemler, yatırım kısıtlamaları ve enerji ithalatına ilişkin yaptırımlar kalkacak. Ancak silah ithalat ambargosu beş yıl daha yürürlükte. Böylece birçok büyük sektörde ticaretin yolu açılacak. İran ekonomisinin 18 ay sonra GSYH'da yüzde

8'e ulaşabileceğine ilişkin tahminler var. 80 milyon nüfusu, 400 milyar dolarlık ekonomisiyle yaşanacak

olan hızlı büyüme sektörlerinin ilgisini çekiyor. Enerji, kimya, gıda ve otomotivde iş birlikleri bekleniyor. DEİK Türkiye-

İran İş Konseyi Başkanı Rıza Eser, "Ambargodan önce İran'la ilişkilerimizi iyi götürdük. Biz hazırız. Umarım en iyi payı biz alırız. Enerji, kimya, gıda ve otomotivde işbirliği bekliyoruz. Türk mütehebbisleri olarak İran'a yatırımlarımız devam ediyor. Ticaretimiz artıyor. Otellerle ilgili çalışmalar var. Konutlarla ilgili çalışmalar da sürüyor. Kimya, demir-çelik ve gıdada yatırımlar da oldu. Uzun yıllardır yarım kalmış projeler de devam

edecek. İranlılar ambargo zamanındaki desteğimizi unutmuyor. Öncelik 'Türkiye'nin' diyorlar" dedi. İran'la nükleer müzakerelerin anlaşılmasıyla sonuçlanmasıyla birlikte Türkiye-İran arasındaki ikili iş görüşmeleri ve yatırım olanakları hız kazandı. İki ülke arasında metal, enerji, kimya ve otomotiv sektöründe önemli iş birlikleri bekleniyor.

Orta Doğu'nun ikinci büyük ekonomisi
İran, Orta Doğu ve Kuzey

İRAN EKONOMİSİ GENEL DEĞERLENDİRME

	2011	2012	2013	2014
Nominal GSYİH (*milyar ABD \$)	541,107	398,030	367,098	402,700*
Reel GSYİH'daki Büyüme (%)	3,0	3,0	-5,8	1,5*
Kişi Başı GSYİH, SAGP (\$)	14,488	16,447	16,164*	16,463*
Enflasyon, Tüketici Fiyatları (Yıllık %)	12,4	21,5	30,5	34,7
İhracat (*milyon \$)	112,788	145,518	98,033*	93,015*
İthalat (*milyon \$)	75,458	77,729	67,058*	60,047*
Carî Hesap Dengesi (milyar ABD \$)	37,330	67,789	30,975*	32,968*
Petrol Üretimi (000 varil/gün)	3,576	3,740	3,576	3,121
Petrol İhracatı (milyon \$)	90,191	118,861	68,135*	64,789*
Dış Borç, Yıl Sonu (*milyon \$)	22,814	17,340	7,682	6,655
Döviz Kuru, US\$/İRR (Bankalararası Piyasa Kuru)	10,339	10,962	12,260	21,253
İşsizlik (%)	12,3	12,2	10,4	11,5*

* IMF geçici veri b; Dünya Bankası tahmini c; İran Merkez Bankası geçici veri
Kaynak: IMF, İran Merkez Bankası, Dünya Bankası, CIA The World Factbook, OPEC

Afrika Bölgesi'nde Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük ekonomi olmakla birlikte, ülke ekonomisinin bel kemiği olan petrol ihracatının yanı sıra yerel ve uluslararası bankalara uygulanan yaptırımlar nedeniyle 2011 yılında 541 milyar dolar olan İran GSYİH'ı, 2012 yılında 398 milyar dolara; 2013 yılında ise 367 milyar dolara düştü. Geçtiğimiz on yıl içinde iki haneli enflasyon ile boğuşan İran'da, hükümetin gıda ve akaryakıt sübvansiyonlarını kestiği 2010 yılının sonu itibarıyla enflasyon hızla yükselmeye başladı. Ayrıca uluslararası yaptırımlardan kaynaklanan İran riyalının değer kaybetmesiyle fiyatlara yansıyan baskı arttı.

İran ve P5+1 ülkeleri tarafından Ortak Eylem Planı çerçevesinde uygulanan geçici tedbirler ise İran ekonomisinin son dönemde gelişme göstermesine destek oldu. Yaptırımların hafifletilmesi ve enflasyonist baskının azaltılması konularında hükümetin göstermiş olduğu

kararlılığın ülkede güven ortamı yaratması, ihracat potansiyelini, tüketicinin alım gücünü ve yatırımların artması yönünde etkisi öngörülmüyor. Bu gelişmeler ışığında; Dünya Bankası, ülke reel GSYİH büyümesi için 2015'te yüzde 0.9'luk, 2016'da ise yüzde 1.0'lık büyüme öngörüyor. IMF ise ülke GSYİH'nın 2015'te 417 milyar dolara 2016'da ise 432 milyar dolara yükseleceğini tahmin ediyor. 4-5 Ocak 2015 tarihlerinde Tahran'da gerçekleştirilen Milli Ekonomi Konferansı'nda Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani yapmış olduğu konuşmada da milli konularda sürdürülebilir büyümenin önemine dikkat çekerek; "Enflasyonun kontrol altına alınmasından sonra geçen yıla göre yaklaşık yüzde 4'lük bir büyüme gerçekleştireceğiz ki bu ümit vericidir. Allah'ın izniyle bu yılın sonunda enflasyon yüzde 20'nin altına çekilmiş olacak ve ekonomimiz iki yıldan bu yana ilk defa ekşi büyümeden artı büyümeye geçecek" şeklinde bir açıklamada bulundu.

İran ulusal para birimi riyal son döneme kadar istikrarlı bir trend izledi. Geçmişte, resmi döviz kuru ile serbest piyasa kuru arasında çok ciddi farklılıklar söz konusuken, yeni düzenlemeler sonucunda resmi ve serbest piyasadaki döviz kuru eşitlendi. İran Merkez Bankası Başkanı Yardımcısı Gulamali Kamyab 25 Ocak 2015'te Türkiye basınında yer alan röportajında İran'ın artık ticari ve mali işlemlerde dolar kullanmadığını; Türk Lirası, Çin Yuanı, Rus Rublesi ve Euro gibi para birimlerini kullandığını açıkladı. Kamyab ayrıca bazı ülkelerle imzalamayı öngördükleri döviz takas anlaşmalarını da ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik faaliyetlerin kolaylaşacağını söyledi.

İş gücünün yüzde 17'si tarım sektöründe
Dünyada tarım üretimi çeşitliliği (çiftlik ve bahçe üretimi dahil) açısından 23.6 milyon hektar ekilebilir alanları ile dördüncü sırada

yer alan İran'da tarımsal üretim çoğunlukla ülkenin kuzey ve batısında yer alan verimli arazilerde yapılır. Tarım alanlarının yaklaşık yüzde 60'lık bir bölümü ise düzenli olarak sulanıyor. Fars Haber Ajansı'nın Ekim 2014 tarihli haberinde; Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü (FAO) temsilcisi ile bir araya gelen İslami İran Tarım Bakanı Mahmoud Hojjati'nin tarım sektörünü önemli ölçüde etkileyen su sıkıntısının FAO ile işbirliğine gidilmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade

etmesi üzerine FAO temsilcisi kuraklığın ve su sıkıntısının üstesinden gelmek üzere kapsamlı bir plan arayışında olduğunu belirtti. Ülkede farklı iklim özellikleri nedeniyle çok çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için elverişli ortam bulursa da İran GSYİH'nın yalnızca yüzde 10,6'sını tarım sektörü oluşturuyor ve İran, tarım ve gıda ürünleri dış ticaretinde ithalatçı durumunda. Halihazırda iş gücünün de yüzde 17'si tarım sektöründe faaliyet gösteriyor. İran dünyanın birinci şam

fıstığı tedarikçisi olmakla birlikte, yetiştirilen diğer en önemli tarım ürünleri buğday, şekerpancarı, arpa, pirinç, şeker kamışı, keten tohumu ve çaydır. İran ayrıca Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nin en büyük süt üreticisi. İhracatı yapılan çiçek ve fıstık gibi ürünlerden artan üretim ise bu alanda diğer sektörlerde görülemeyen güçlü bir ekonomik yapı ortaya çıkardı. Deniz ürünlerinde de Hazar Denizi'nden elde edilen hayvan ile dünya pazarında önemli bir yer alan ve diğer su ürünleri üretimi alanında da

yüksek potansiyele sahip olan İran, ihracat pazarlarına Rusya'yı ekledi. AB tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlara karşılık, Rusya daha önceden Avrupa ülkelerinden ithal ettiği karides, ton balığı konservesi, hayvan gibi su ürünlerini İran'dan temin edecek. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün verilerine göre İran'ın miktar bazlı en fazla ihrac ettiği ürünler; sigara, sebze, baharat, ipek böceği kozası, elma suyu, bebek maması, et, konserve mantar, kakao ezmesi ve

yağsız süt. En fazla ithal edilen ürünlerin başında ise mısır, işlenmemiş şeker, işlenmiş pirinç, soya fasulyesi, soya fasulyesi yağı, palmiye yağı, arpa, buğday, patates ve ayçiçeği yağı geliyor.

Hedef, ekonominin petrole bağıllığını azaltmak
İran GSYİH'nın yaklaşık yüzde 45'ini oluşturan sanayi sektöründe mevcut işgücünün yüzde 34,4'ü bu sektörde istihdam ediliyor. İran'daki özelleştirme girişimlerinin başarılı olamaması ve 1990'ların

ortalandaki yüksek dış borç ödemeleri sonucu petrol harici sanayi sektörlerine yeterli düzeyde döviz rezervlerinin aktarılmasını petrol harici sektörlerin gelişimine engel oldu.

Aynı şekilde ithal ikameci politika yürütülen ülkede her ne kadar üretim tesisleri açılmaya devam edilse de ülkedeki üretim teknolojilerinin, makine ve ekipmanlarının güncümüz şartlarına uygun olmayışı, şirketler üzerindeki doğrudan veya dolaylı devlet mülkiyeti ve düşük iç rekabet üretim kalitesini olumsuz yönde etkiledi. Kalkınma Programları paketlerinden de anlaşılacağı üzere; İran Hükümeti'nin öncelikli hedefleri arasında ekonominin petrole bağımlılığını azaltmak, yüksek petrol gelirlerini değerlendirmek ve ihracatı geliştirmek yer alıyor.

Petrol sektörüne olan bağımlılığı azaltmak amacıyla, ülkede petrolden elde edilen gelirlerin bir kısmı petrokimya sanayi gibi diğer alanlara aktarılıyor. 12 Ocak 2015 tarihinde Ulusal Petrokimya Sanayileri Şirketi (NPIC) Yönetici Direktör V. Hassan Peyvandi'nin İslam Cumhuriyeti Haber Ajansı'na verdiği demeçte petrokimya sanayisinin ekonominin ağırlık merkezi ve kalkınmanın enesi

olacağı ifade etti. İran'ın sahip olduğu 11 petrokimya kompleksi Basra Körfezi'nin petrokimya üretiminin yüzde 13'ünü gerçekleştiriyor. Son yıllarda İran'ın petrol dışı gelirlerinde de bir artış göze çarpıyor.

Petrokimya alanındaki önemli projelerin çoğu Körfez kıyısında bulunan Pars Özel Ekonomik Bölgesi'nde yer alıyor. Son yıllarda hızlı bir büyüme gözleniyor ancak hedeflenen yüksek değerlere ulaşılması, Pars Özel Ekonomik Bölgesi'nin daha da geliştirilmesinin yanında İran'ın bu alandaki dış yatırımlarına çekilme yeteneğine bağlı.

Son yıllarda İran petrol konusunda bakış açısını değiştirdi ve petrolü bir sermaye aracı olarak görerek, petrolün satımından elde edilen gelirlerin başka yatırımlara dönüştürülmesi konusu üzerine çalışmalar başlatarak; özel bir fon oluşturuldu ancak kurulan bu fonun amacına uygun bir şekilde yararlanılmadı. Şu anki durumda 25 tanesi onshore olmak üzere 32 sahada üretimi yapıyor.

5. Kalkınma Planı çerçevesinde 64 proje yıllık 50 milyon ton kapasite ile ve 44 milyar dolarlık yatırımla hayata geçecek. Bu projeler ile İran,

2015 yılı sonuna kadar toplam 100 milyon tonluk petrokimya ürünü üretme kapasitesine sahip olmak istiyor. Bu rakam ise İran'ı Dow Chemical'dan sonra dünyada ikinci büyük petrokimya ürünü üreticisi yapıyor.

Yatırımlarla birlikte yerli otomobil sanayisine öncelik verilen İran'da, hükümetin yatırımları ile birlikte otomobil üretimi rekor seviyelere ulaştı. Otomotiv sektörü üretim hacmi açısından

dünyada 14. sırada yer alan İran'da yıllık ortalama 1,5 milyon adet üretim yapılıyor. İran sanayisinin lokomotifini otomotiv sektörü dış rekabet karşısında yüksek vergi oranları ve kotalar ile koruyor. Fakat, devlet tekelinde olan bu sektör, teknoloji transferi amacıyla son yıllarda yabancı ortaklıklar yoluyla yeni model araçların üretimine başladı.

2025'te çelik tüketimi 46 milyon tona ulaşacak

İran'da 168 adet, 50'den fazla kişinin çalıştığı geniş ölçekli gıda işleme tesisi bulunuyor. Bu tesislerde yıllık ortalama 9 milyar riyal değerinde üretim gerçekleştiriliyor. Bununla birlikte bu alanda üretim ve ürün geliştirme düşük seviyede kalıyor. Bugün sektör için talebi karşılayacak seviyeye ulaştı. Ancak ihracata yönelik üretim sınırlı. İhracatın

artması için bu sektördeki ürün kalitesinin artırılması ve paketlemeye yönelik yatırımların yapılması önem kazanıyor. Hükümet ayrıca, havayla ve şamfistüğü ihracatının geliştirilmesi yönünde çalışmalar sürdürüyor.

Dünyanın en büyük çinko, ikinci en büyük bakır ve dokuzuncu büyük demir rezervlerinin bulunduğu İran maden bakımından zengin bir ülke. Diğer maden rezervleri arasında uranyum, kurşun, kromit, manganez, kömür ve altın yer alıyor. Madeni cevherler açısından dünyanın en zengin on beşinci ülkesi olan İran'da 68 çeşit maden, 37 milyar ton mevcut rezerv ve 57 milyar tondan fazla potansiyel rezerv bulunsun da dünya maden üretimindeki yeri yüzde 1,5'in altında seyrediyor. Madeni kaynakların ekonomiye katılabilmesi için yabancı

teknoloji ve sermayeye ihtiyaç duyuluyor. Bu nedenle bu sektörde yatırımlar hükümet tarafından teşvik ediliyor. Ekipman, "know-how" ve yatırım sunan yabancı firmalar için önemli imkânlar bulunuyor. Bugün yabancı firmalar İran'da fizibilite çalışmalarından ekipman teminine kadar madencilik sektöründe aktif olarak faaliyet gösteriyorlar.

Ayrıca, yetkililer tarafından İran'ın dünya piyasalarında rekabet edebileceği ürünlerin ihracata yönelmesi gerektiği belirtiliyor.

1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin desteği ile kurulan demir ve çelik sektörü, 1979 devrimi sonrası yapılan yatırımlarla daha da gelişti. İMİDRO verilerine göre, İran bugün 2,5 milyar ton demir cevheri rezervi ile dünyada 14. sırada yer alıyor. Önemli demir madenleri, Asfahan, Ahvaz ve

Yazd Bölgelerinde bulunuyor. Orta Doğu'da 76 milyon ton olan çelik tüketimiyle İran, ülkemizden sonra, yüzde 25'lik pay ile ikinci sırada yer alıyor. İMİDRO gerçekleşen son çalışmalara göre 2025'te İran çelik tüketiminin 46 milyon tona ulaşmasını bekliyor. Orta Doğu ve AB ülkelerine yapılabilecek 6 milyon tonluk ihracat fırsatı ile de 2014'te 16 milyon ton olan işlenmiş çelik üretiminin, 2025'te 52 milyon tona yükseltilmesi hedefliyor.

2013 yıl sonu itibarıyla BP Dünya Enerji İstatistikleriyle 33.8 trilyon metreküplük doğal gaz rezervleri ile birinci sırada olan İran'ın, 31.2 trilyon metreküp ile Rusya ve 24.7 trilyon metreküp ile Katar takip ediyor. Ülkede doğalgaz sektörünün petrol gelirlerindeki hareketliliği stabilize edecek sektör olarak görmeye

başlanmasıyla doğalgaz yataklarının işletmeye açılması görüşülüyor. İran elektrik üretiminde kendi yeterliliğine sahip ve iç şebekelerinde yüzde 80 kapasite ile üretimde bulunuyor. Mevcut elektrik üretim teçhizatları eski olan ve revizyon için yeterli teknolojiye sahip olmayan ülkede elektrik santrallerin çoğaltılması hükümetin öncelikli yatırım hedefleri arasında yer alıyor. Bu kapsamda, Tahran Ticaret Müşavirliği'nin İran Ülke Profilinde belirtildiği üzere, "Anayasasının 44. maddesi ve bu maddenin uygulama kanunu ile hız kazanan özelleştirme hareketi kapsamında elektrik üretiminin büyük bir bölümünü özel sektöre devretmek ve elektrik santrali inşası ile üretim faaliyetlerine yakın bir tarihte son vermek istemektedir. Elektrik santrali inşası için yeterli tecrübe ve donanımına sahip olmayan İran özel sektörünün teknolojik yeterliliğe sahip yabancı firmalarla ortaklık ihtiyacının doğacağı ve ülkemiz firmaları ile önemli bir işbirliği imkânı olacağı tahmin edilmektedir."

İhracatta petrol, ithalatta demir çelik ilk sırada

İran'ın en büyük ihrac kalemi petrol ve petrol ürünleridir. Bununla birlikte, sınırlı düzeyde de olsa petrol dışı ihracat söz konusudur. Bunlar tarım ürünleri, halı, deri ve havayar gibi geleneksel ihrac malları ile metal cevherleri ve çok daha sınırlı düzeydeki sanayi mallarıdır. İran'ın ithal ettiği ürünlerin başında ise benzin, demir ve çelik, otomotiv yedek parça, tarım ürünleri, ilaç, otomobil ve sanayi ürünleri geliyor.

Türkiye - İran Dış Ticaret Rakamları (*milyon ABD doları)

Kaynak: TÜİK

	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2010	3.044	7.645	10.689	-4.601
2011	3.590	12.461	16.051	-8.871
2012	9.922	11.964	21.886	-2.042
2013	4.192	10.383	14.575	-6.191
2014	3.888	9.833	13.721	-5.945